

Lena Törnqvist

Rapport

Astrid Lindgrens arkiv – nya forskningsmöjligheter

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sbi-46>

Abstract: Astrid Lindgren's archives in the National Library of Sweden, Manuscript Dept (L 230), are probably the most extensive any individual Swede has left behind. After some ten years of cataloguing, the archives are now open for research. The archives consist of some 75 000 letters to the author from readers, colleagues, publishers, translators, film and theatre producers, children and many others all over the world; a thousand copies of letters written by her; 600 manuscripts to books, plays, films and essays; 100 000 newspaper; clippings; royalties; photos; shorthand notes etc. , in all more than 140 shelf metres of documents (see www.ediffah.org and search "Astrid Lindgrens arkiv" for a list of contents). Short hand notes and correspondence require special permission from Astrid Lindgren's estate, www.saltkrakan.se; info@saltkrakan.se. The material in the archives should be of interest not only for researches of juvenile literature but also research into art and language education, film and drama, sociology, economics, translation and many other subjects and open up new fields of research on the author's work. The archives also mirror the fact that Lindgren played an important role in public debate on different subjects such as child care and child abuse, nuclear power and the treatment of farm animals. The archives were included in the UNESCO Memory of the World Register in 2005.

Att forska i arkiv är ofta både spännande och givande. Med stöd av originaldokument kan hypoteser bekräftas, samband beläggas och uppslag ges till ny forskning. Men då krävs att materialet strukturerats och katalogiserats så att forskaren kan urskilja både de enskilda träden och skogen som dessa tillsammans bildar. Hittills har barnboksforskarna inte haft tillgång till särskilt många författar- eller andra arkiv. Men situationen håller på att förändras. Kungliga bibliotekets (KBs) handskriftsenhet har under det senaste decenniet satsat även på barnboksförfattares efterlämnade papper och Astrid Lindgrens arkiv är här det verkliga flaggskeppet. Arkivet, med

beteckningen L 230, har presenterats i olika sammanhang. I den här artikeln vill jag främst peka på några av de forskningsmöjligheter som det rymmer. Men först en bakgrund.¹

”Vindslådor”

I samband med Ulla Lundqvists avhandlingsarbete på 1970-talet aktualiserades det stora arkiv som Astrid Lindgren samlat på sig genom åren och som helt osorterat förvarades i vindskontoret till hennes lägenhet i Stockholm. Snart visade det sig att materialet var omöjligt att utnyttja för avhandlingen, det gick inte att med rimlig arbetsinsats lokalisera de dokument som var av intresse i sammanhanget. Vivi Edström var Lundqvists handledare och genom hennes kontakter fördes delar av arkivet över till Riksarkivet, men även där gav man snart upp den övermäktiga uppgiften att bringa reda i det rika materialet. Budet gick då vidare till KBs handskriftssektion och dess chef Harry Järv, som tacksamt tog emot erbjudandet 1980. Man gjorde dock inga utfästelser om *när* arkivet skulle ordnas och katalogiseras. Däremot lär Järv ha instruerat Astrid Lindgren att ”inte kasta något”, en uppmaning hon sorgfälligt följde.

Under drygt tjugo år växte samlingen i KB genom att nytt material i omgångar överfördes från bostaden på Dalagatan i Stockholm. Gången var vanligen den att Astrid Lindgren, när ett ärende var avslutat, placerade materialet i en ”vindslåda”, det vill säga en kartong som när den var full förpassades till vindskontoret. När utrymmet på vinden inte längre räckte till, ringde man efter KBs bud, som förde över kartongerna för lagring i bibliotekets magasin. Någon katalogisering eller ens grovsortering skedde inte. Den allmänna uppfattningen var att de många kartongerna, med tiden flera hundra, framför allt innehöll ”en massa barnbrev” och att samlingen inte var särskilt intressant. Några få forskare, bland dem Helene Ehriander och Astrid Surmatz gjorde på 1990-talet försök att leta fram material i lådorna men hade av naturliga skäl ingen större framgång.

1999 erbjöds jag att under ett år ta mig an lådorna på KB, ett uppdrag som jag redan tidigare anmält intresse för då jag i ett annat sammanhang kommit i kontakt med arkivet. Det stod snabbt klart att innehållet utgjorde betydligt mer än ”en massa barnbrev”. Här fanns förutom korrespondens både originalmanuskript, stenogramblock, royaltiredovisningar, biografiskt material, pressklipp och mycket, mycket annat. 2002 fick projektet stöd från Knut och Alice Wallenbergs stiftelse för tre år. Därefter har arbetet i skiftande omfattning löpt på fram till årsskiftet 2010/2011. De tre sista åren bekostade Salt-

kråkan AB, familjeföretaget som förvaltar Astrid Lindgrens litterära kvarlåtenskap, en heltidstjänst. Officiellt är arbetet alltså nu avslutat, "färdigt" är det däremot inte. Det finns mycket som kan göras för att ytterligare underlätta framtida forskning. Men arkivet är i ett sådant skick att forskarna har en möjlighet att orientera sig i materialet och få fram de dokument de behöver.

Arkivets ovanligt stora omfång är en tillgång, men på samma gång ett problem för användaren. Materialet sträcker sig över nära sextio års verksamhet och fyller mer än 140 hyllmeter. Det innebär att det troligen är ett av de största arkiv som en enskild svensk lämnat efter sig. De flesta aspekter på Astrid Lindgrens professionella verksamhet är dokumenterade. Här finns "allt", manuskript från de allra tidigaste sagorna till *Ronja rövardotter*, cirkulärbreven som vittnar om hennes engagemang i en rad organisationer, rörande beundrabrev, pockande och häpnadsväckande oblyga tiggarebrev, affärsförslag från entreprenörer med stundtals minst sagt kreativa idéer, kondoleansböcker och spaltmetrar av pressklipp som skildrar hennes jordfästning. Ja, här finns till och med en kapsel med hälsningskort som följt med blombuketter.

Nya forskningsmöjligheter

Litteraturvetenskap

Att den litteraturvetenskapliga forskningen – med eller utan prefixet barn – har mycket att hämta i arkivet är uppenbart. Visserligen är Astrid Lindgrens egenhändigt renskrivna manuskript skäligen ointressanta annat än som artefakter – de är alldeles för perfekta och innehåller nästan inga ändringar. De 660 stenogramblocken däremot visar den kreativa skrivprocessens alla omformuleringar och ändringar. Tyvärr är de senare mycket svårtolkade och att läsa stenografi är en utdöende konst. För att i någon mån ändå ge forskarna en uppfattning om materialet har stenogramblocken förutom att förse med unika identifieringsnummer också fått en kort innehållsnotis. Ibland har Astrid Lindgren själv gjort anteckningar om innehållet på omslaget, anteckningar som väcker både nyfikenhet och frustration. På block nr 470 står till exempel: "Lejonhjärta sista kapitlet ofärdig version". Med tanke på att just slutet i *Bröderna Lejonhjärta* redan då boken publicerades 1973 väckte livlig debatt, blir Lindgrens egna alternativa versioner extra intressanta. Men att tolka innehållet i blocken blir alltså den enskilda forskarens uppgift.

Manuskriptsamlingen (ca 600 dokument) omfattar de flesta bok-, teater-, film- och radio/hörspels-manuskript och dessutom manus

till artiklar, tal, nekrologer med mera. Med tanke på att Astrid Lindgren var tidigt ute att omarbeta sina verk för olika medier, ligger studier i intermediering nära till hands. Det är inte alltid boken som är ursprunget, i några fall har bearbetningen gått från radiodramatik till film eller från film till bok. Eftersom också mycket tidiga manus från 1930-talet ingår finns också möjlighet att följa författarskapet från början och studera hur uppslag och motiv har återanvänts och se hur Lindgren finner sin personliga berättarröst.

Det sägs att det spelas en pjäs av Astrid Lindgren någonstans i världen varje dag året om och arkivet ger rika möjligheter att studera dramatikern Astrid Lindgren. Flera pjäser finns i olika versioner och kompletterande material kan hämtas från korrespondens, affischer och den mycket omfattande pressklippssamlingen.

På samma sätt finns spännande material för filmvetarna att botanisera i. Korrespondensen med SF är mager – Astrid Lindgren använde gärna telefonen – men synopsis, manuskript till film- och tv-versioner och inte minst pressklippssamlingen ger desto mer. Det äldsta filmutkastet är från 1943, tidigare än den första boken, och är ett förslag till en komedi skriven direkt för Sickan Carlsson. Filmen blev aldrig inspelad.²

Språkvetenskap och översättningsteori

Ett annat tänkbart forskningsområde är språkvetenskap. Inte minst för den som intresserar sig för översättningsfrågor finns mycket att hämta. Förutom en samling manuskript till översättningar av Lindgrens verk finns korrespondens med många av hennes översättare och utländska förläggare. Indirekt kan man av dessa också utläsa en hel del om hennes eget förhållningssätt till språket och språkbehandlingen. "Du ser att jag vet vad jag skriver och hur jag skriver" utbrister hon till sin tyska förläggare efter en kritisk granskning av ett översättningsmanus.

Även namnforskare kan hitta guldkorn. Historien om hur Ronjas rövare fick sina namn från en gammal skolatlas är vid det här laget välkänd, arkivet innehåller vittnesbörd om hur också andra egenhändigt påhittade namn har spritts även utanför Sverige. I Tyskland finns exempelvis både kvinnor och män uppkallade efter Tjorven. Inte förrän *efter* dopet frågade de stolta föräldrarna till ett flickebarn vad namnet betydde. Svaret från Astrid Lindgren lød "Tjorven heisst man hierzulande nicht!"

Det är utmärkande för Astrid Lindgren att hon använde språkets hela spektrum i sina verk, inget ord var för högstämt eller för trivialt. Förvånansvärt lite har hittills skrivits om hennes otroliga

verbala förmåga. Undersökningar av hur hon utnyttjar dialektala uttryck, skapar nya invektiv eller arbetar med stilbrytningar kan säkerligen också finna stoff i arkivet, liksom en genomgång av hur hon använder litterära citat och anspelningar. De är betydligt frekventare än läsaren i allmänhet tror. Astrid Lindgren var mycket beläst, speciellt i svensk och nordisk litteratur. I det sammanhanget kan hennes privata boksamling vara av särskilt intresse. Böckerna finns dels i bostaden och dels i arkivet på KB (de som tidigare stått i sommarhuset) och är förtecknat i Regina (KBs lokala katalog) och därmed sökbara LIBRIS.³

Brevsamlingen, som uppskattats till ca 75 000 mottagna brev och mer än ettusen kopior av avsända dito (Lindgren tog endast undantagsvis kopior av avsända brev), innehåller brev från allt från statsmän och kungligheter till kolleger och tacksamma eller kritiska läsare i alla åldrar. Astrid Lindgrens kontakter med författarkolleger sträckte sig långt utanför barnbokens domäner. Bland annat var hon medlem av, och under tolv år ordförande i, Samfundet De nio. Just handlingarna rörande Samfundet De nio är emellertid spärrade till 2057.

Litteratursociologi, pedagogik, receptionsforskning

Litteratursociologerna, pedagogerna och receptionsforskarna har en guldgruva att ösa ur. De stora brevsamlingarna, där cirka en tredjedel är förtecknade, innehåller tusentals läsareaktioner från människor i alla åldrar och stora delar av världen. Många brev innehåller oväntade vinklingar på böckerna och deras betydelse för läsaren. Ibland ändrade de ett helt livs inriktning.

Läsare som känner igen sig i Lindgrens skildringar av det gamla bondesamhället eller som har sina rötter i hennes barndomstrakter berättar ofta i långa och innehållsrika brev om sin egen barndom och sina egna minnen. Här finns material av intresse både för lokalhistoriker och folklivsforskare.

Åtskilliga läsare i andra länder vittnar om hur Astrid Lindgrens böcker inspirerat dem att studera svenska, resa hit och till och med bosätta sig här. Den "fotspårsturism" som blivit så vanlig inte minst tack vare Stieg Larsson och Henning Mankell får med Astrid Lindgren en global dimension. Hennes betydelse för Sverigebildningen i olika länder är ett annat forskningsområde där arkivet kan lämna grundmaterial.

Litteratursociologer som studerar författares ekonomiska villkor och företagsekonomer med inriktning på förlagsverksamhet bör ha en hel del att hämta i den (såvitt jag förstått) närmast unika

samlingen royaltyredovisningar som i arkivförteckningen återfinns under huvudrubriken "Biographica", har beteckningen L 230:8:6:1 och omfattar 13 arkivkapslar. Där redovisas försäljningssiffror från sent 1940-tal och långt in på 1980-talet från ett stort antal förlag och företag över hela världen. Uppgifterna omfattar antal försålda exemplar av enskilda titlar, försäljningspris, och författarens andel i både procentsats och reda pengar. Det går att läsa ut exakt hur många exemplar av Pippi Långstrump som Hachette i Paris tryckte 1953, hur många som såldes, vad bokhandelspriset var och hur mycket författaren själv fick per exemplar och totalt under året. Att materialet bevarats beror förmodligen på att Astrid Lindgren själv redan på 1940-talet skötte sina utländska förlagskontakter och aktivt verkade för en effektiv marknadsföring också utanför Sveriges gränser. Genom royaltymaterialet och korrespondensen med förlag och litterära agenter ges en tydlig bild hur snabbt författarskapet spreds över Europa.

Barnbrev och teckningarna

Barnbrev utgör mindre än hälften av alla brev. De har sorterats efter avsändarland och kronologiskt. Däremot finns inget brevskrivarregister. Av uppenbara skäl dominerar brev från svenska barn och ungdomar, men särskilt under 1950- och 60-talen kommer ett relativt stort antal från USA och från 1970-talet från Väst-Tyskland. Materialet borde ha stort intresse för olika typer av pedagogiska undersökningar men också kunna användas för att följa spridningen av Astrid Lindgrens verk internationellt och även belysa i vilken mån film och tv påverkat detta. Med tiden blir det fler och fler brevskrivare som har sett filmen snarare än läst boken.

Brevskörden ökar lavinartat på 1970- och 80-talen och kulminerar vid 90-årsdagen då skolklasser och biblioteksbesökare skrev massbrev till jubilarer. Det pedagogiska greppet att skriva till en utvald författare tycks stamma från USA där sådana "klassbrev" förekommer redan på 1960-talet. På 70-talet fick bruket av brevskörden att döma fäste även i svenska skolor tillsammans med de individuella skoluppgifter som resulterar i mängder av stereotypa brev från högstadies- och gymnasieelever som vill ha en intervju med "sin" författare. De här breven säger en hel del om hur litteraturen vid den här tiden får en mer framskjuten plats i undervisningen. Betydligt mer intressanta ur innehållssynpunkt är dock de läsarbrev som innehåller spontana reaktioner på enskilda böcker.

Barnbrevet skvallrar också om förändringar och geografiska skillnader i språkbruk, motorisk förmåga, stavningskunskaper osv. Den som vill ta reda på när välskrivning försvann från skolschemat i Sverige eller när bruket av skrivstil ersattes av textning och faktiskt också när ordbehandlare gör sitt intåg i barnens vardagsliv, finner studiematerial i arkivet. Olika nationella särdrag är tydliga redan på kuverten och det är lätt att se skillnad på tyskt, brittiskt och amerikanskt sätt att skriva brev.

Brev från mycket unga "läsare" åtföljs många gånger av kommentarer från någon vuxen och ofta också av färgsprakande barnteckningar. Ofta har en hel förskolegrupp eller klass illustrerat samma berättelse. De dramatiska scenerna i *Bröderna Lejonhjärta* har resulterat i hundratals drakar av skiftande utseende. Antalet teckningar uppgår troligen sammanlagt till flera tusen och föreställer allt från huvudfotingar till porträtt av älsklingshästen eller meterlånga kollektiva födelsedagsadresser.

Opinion och samhällsdebatt

I arkivet förekommer drygt 20 stycken "dossiér", närmast att beteckna som arkiv i arkivet. Där återfinns material i ämnen som Astrid Lindgren själv ursprungligen hållit isär från resten av arkivet. Så har exempelvis en mapp betecknad "Lejonhjärtabrev" resulterat i att så mycket material som möjligt om *Bröderna Lejonhjärta* samlats i en dossié. På samma sätt har Ronja-brev, materialet om Pomperiposabebatten samt senare samhällsdebatter fått sina separata dossiér. De ämnen som legat till grund för dessa dossiér kan tyckas godtyckliga, men samtliga har alltså sitt ursprung i Lindgrens egen indelning av materialet. De forskare som väljer att ägna sig åt Ronja eller kärnkraftsomröstningen kommer därför att ha ett betydligt enklare utgångsläge än de som intresserar sig för Emil i Lönneberga, översättningsfrågor eller Astrid Lindgrens engagemang i flyktigärenden där motsvarande ämnesindelning saknas.

Dossiér med beteckningar som Djur och miljö, Fred, Kärnkraft, Münchenbryggeriet, Pomperipossa och Smalspåret ger förutom sitt sakinnehåll också belysande prov på Astrid Lindgrens förmåga att skapa opinion och driva samhällsdebatt inom vitt skilda områden. Hennes agerande har lämnat spår i svensk lagstiftning vid minst fyra tillfällen. Här finns mycket att begrunda för stats- och samhällsvetare och inte minst för politiker.

Avslutning

Det har varit ett intressant men stundom tålamodsprövande arbete att bringa ordning i de hundratals "vindslådor" som Astrid Lindgrens arkiv utgjorde, när det anlände till KB. Olika typer av material har behandlats, en del mer detaljerat annat översiktligare. Sammantaget utgör materialet en veritabel tidskapsel som speglar vårt samhälle under en stor del av 1900-talet.

Förhoppningen är att arkivförteckningen ska tjäna både som en "aptitretare" och en nyckel och inspirera forskare från många olika ämnesområde att utforska en livsgärning, som snart sagt varje svensk har ett förhållande till och en person som i så hög grad fortfarande tio år efter sin död utgör vår andes stämma i världen och präglar omvärldens bild av Sverige och svenskarna. Hittills har studiet av Astrid Lindgrens unika inflytande på vår kultur, självbild och vårt samhälle under 1900-talet bara inletts.

Biografisk information: Lena Törnqvist, litteraturvetare och bibliotekarie. Anställd på Svenska barnboksinstitutet och som intendent på Astrid Lindgrens Näs i Vimmerby. Ansvarig för Astrid Lindgrens arkiv på Kungliga Biblioteket fram till 2011. Kontakt: lena.tornqvist1yy@comhem.se. Frågor om arkivet, kontakta Kungliga biblioteket: hkb@kb.se.

Noter

¹ Set.ex. Törnqvist, Lena: "Från Vindslåda till Världsminne. Astrid Lindgrens arkiv i Kungl. Biblioteket." *Biblis* 33 (Våren 2006), s. 42-49.

² Törnqvist, Lena: "När man är kär". *Astrid Lindgren-sällskapets medlemsblad* 22 (augusti 2008), s. 2-5.

³ I LIBRIS-basen väljer man "Utökad sökning" och skriver Lindgrensamlingen i fältet för fritt sökord. I svarsbilden väljs därefter Kbs exemplar. Exemplet ur Lindgrensamlingen redovisas separat och eventuell dedikation återges i klartext. OBS att detta ex inte tas fram på KB.

Om Astrid Lindgrens arkiv

Tillgänglighet:

Arkivet är fritt tillgängligt för forskning. Undantag är brevsamlingen (ej barnbreven) och stenogrammen som kräver skriftligt tillstånd av Saltkråkan AB. www.saltkrakan.se ; info@saltkrakan.se
Allt material i arkivet är upphovsrättsskyddat.

Arkivet i sin helhet blir tillgängligt den 10 oktober 2032, med undantag för dossién om Samfundet De nio, som blir tillgängligt den 10 oktober 2057.

Fakta:

Arkivförteckning: www.ediffah.org, välj Kungl. bibliotekets bestånd och därefter Astrid Lindgrens arkiv. Utskrift av arkivförteckningen med register för brevskrivare med mera finns även tillgänglig i Specialläsesalen, KB.

- Beteckning: L 230
- Placering: Kungl. bibliotekets handskriftsenhet, Stockholm
- Omfång: ca 140 hyllmeter
- Brevsamling: ca 75 000 brev
- Brevskrivarregistret omfattar 12 000 namn och 27 000 brev
- Manuskript: ca 600
- Stenogram: 660
- Pressklipp: ca 100 000
- Foton: ca 850
- Affischer: ca 300

Dessutom biographica, cirkulär, tryck, otryckta uppsatser och manuskript från andra; musikalier, ljud och videoupptagningar, illustrationer med mera.